

A feladatlapos módszer alkalmazása az ének-zene tanításában

Az ének-zene tanítása hangzó zenével kapcsolatos tevékenység. A zenei ismeretek megszerzése főleg auditív úton, a meghallgatott, valamint énekes és hangszeres módon megszólaltatott zene útján történik. A zenei jelenségek ismerete akkor tekinthető értékesnek, ha a tanulók a zene jelenségeit hallás után képesek felismerni, azok kottaképet ismerik. A zene megszólaltatásában és leírásában azok a tevékenységek értékesek, amelyek közösségi és egyéni formában önállóan, vagyis a készség fokán történnek.

Az ének-zene oktatásában a feladatlapos módszer mint kiegészítő eljárás nyer alkalmazást. Csak akkor hasznos és hatásos, ha a feladatlapon szereplő anyaggal kapcsolatban a tanulóknak voltak művészi benyomásaik, zenei élményeik, az adott zenei jelenségeket ismerik; azok megszólaltatására képesek, belső hallás alapján vissza tudják azokat idézni, azokról emlékképek vannak. A feladatlapok gyakorlati megoldása előtt ezeket hangzó zenei visszacsatolásokkal újra a tudat előterébe kell helyezni.

Általános iskolai ének-zene tankönyveink és munkafüzetek a programozott oktatás, a feladatlapos módszer néhány vonását tartalmazzák. Tárgyunk oktatásának fentebb vázolt jellegéhez mérten, széles körű lehetőségek vannak a feladatlapos módszer alkalmazására.

Az 5. osztályos tankönyv 31. oldalán a *Csillagok, csillagok, szépen ragyogjatok* kezdetű népdal megtanulása után a tanulók megfigyelik a pontozott ritmus hangzását, majd megismerik a dalok szerkezetének vizsgálatát. Összehasonlítják a dalmensorokat, s megállapítják az azonosságokat, a különbözőségeket, a hasonlóságokat (változatokat, variánsokat), ezek alapján a betűszerkezetet. Ezzel a dallal kapcsolatban megismerik a visszatérő dallamstrófa szerkezetet, magát a zenei jelenség lényegét, nevezetesen azt, hogy a negyedik sor az első sor visszatérése.

A *munkafüzet* 18. sz. feladata szerint visszatérő negyedik sorú népdalokat kell keresni a tanulóknak, s azok címét fel is jegyezni a megadott három pontozott sorban.

A tankönyv fent hivatkozott oldala programozza a nevelő és a tanulók tenni-valóit, tevékenységük célját, feladatát, bizonyos mértékig a tevékenységek módját is. A szóban helyesen megfogalmazott válaszok megadják a programozott tevékenységek eredményét, a kérdésekben foglalt feladatok megoldásait. A munkafüzeti feladat írásban erősíti az eredmények rögzítését.

Az kétségtelen, hogy ezen a fokon általánosságban meg lehetünk elégedve, ha a tanulók három visszatérő szerkezetű népdal címét vagy szöveg kezdsét jegyzik fel a munkafüzetben. A feladatlapok segítségével – a tanulók túlterhelése és a tantervi kötetményszint növelése nélkül – szélesíthetjük, illetve mélyíthetjük a tanulók önálló meglátásainak, megállapításainak, felismeréseinek lehetőségét.

Az említett 31. oldalig a következő visszatérő szerkezetű magyar népdalok szerepelnek (a negyedik kiadású, 1966-ban megjelent) 5. osztályos tankönyveinkben:

Leng a selyem lobogónk (3. old.) A A B A
Esik eső, ázik a heveder (5. old.) A A_v⁵ A_v⁵ A
Erdő, erdő, de magos a teteje (11. old.) A B B_v A

Más népek dalainak, a népdalszerű műdaloknak is hasonlóképpen állapítjuk meg a szerkezetét. Példák a tankönyv 1–30. oldaláról:

Kodály: Úttörő induló (4. old.) A Av B Av

Kodály: Gyere, jó pajtás (13. old.) A Av B Av

Altatódal, francia népdal (26. old.) A A B A

Haydn: Harsan a trombita (28. old.) A Av B Av

Ha még ezekhez hozzászámítjuk a negyedik osztályban tanult visszatérő szerkezetű dalokat, akkor számuk méginkább megnövekszik. Miért ne engedhetnénk meg a jobb hallású és jobb memóriájú tanulóknak, hogy háromnál több visszatérő szerkezetű dalt jegyezzenek fel, hiszen ugyanannyi idő alatt többre képesek, mint gyengébb képességű társaik?! Felsorolásaikból majd a gyengébb társak is okulnak.

Az élesebb meglátású tanulók közül egy-kettő észreveszi még azt is, hogy pl. a fentebb felsorolt két Kodály- és Haydn-dallam szerkezete ugyanaz. Ez az önkéntelenül felmerülő többlet hasznos a közösség szempontjából is. Fontos, hogy az efféle többlet ne váljon minden gyermek számára „követelménnyé”.

A tanterv az 5. osztály követelményeiben előírja, hogy „gyűjtsenek tapasztalatot népdalaink szerkezeti felépítéséről...” a tanulók. A 7. osztályban a követelmények között szerepel: „Világos fogalmak a megismert művek szerkezetéről...” Ehhez a szinthez az út a dalok szerkezetének vizsgálatán keresztül vezet. Legfeljebb a szerkezet vizsgálások kezdetén elengedhetjük a variánsok és kvintváltások jelölését.

A szerkezet vizsgálással kapcsolatos órán efféle feladatlapot készíthetünk az 5. osztályos tanulókkal:

Tanult (vagy általam ismert) visszatérő negyedik sorú (nép) dalok	Betűszerkezete
Leng a selyem lobogónk Erdő, erdő, de magas a teteje stb.	A A B A A B B A

vagy:

Visszatérő szerkezetű (nép) dalok	
A A B A	A B B A
Leng a selyem lobogónk stb.	Erdő, erdő, de magas

Megjegyzések: A táblázatszerű vonalazást időmegtakarítás céljából elhagyhatjuk. Ellenben nem nélkülözhető a dalok visszacsatolásszerű átélt dalolása. Ezt a feladatlapot a jelen óráégyes helyett a következő óra valamelyikére is beállíthatjuk.

A feladatlapos módszer fontosabb pszichológiai, pedagógiai, szaktárgyi hatásai az alábbiak.

A) PSZICHOLÓGIAI HATÁSOK

Mind az új ismeretek megszerzése, mind a gyakorlás, ismétlés és rendszerezés során nélkülözhetetlen mint indukciós anyag a zene jelenségeinek megszólaltatása: *érzékelése*. A zenei ismeretek tartóssága nagy mértékben attól függ, hogy milyen

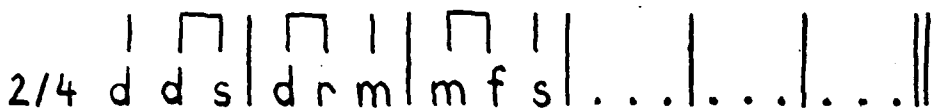
értékűek voltak a tudatosítást megelőző és az azt követő érzékelések, újraérzékelések. A feladatlapos eljárások pontosan ezekre az *újraérezékelésekre* alapulnak.

Az újraérezékelések következtében a már megvalósult *észlelések* ismétlődnek, erősödnek, újabb kombinációkba kerülnek. Példánk esetében a tanulók a dalok újrahangzása útján nemcsak szerkezet vizsgálati módszert, hanem ezzel kapcsolatban visszatérő dalszerkezetet, ezen belül szerkezeti típusokat észlelnek és ismernek meg.

„Keressünk visszatérő negyedik sorú népdalokat!” – A nevelőnek erre a szóban megoldandó feladatfeltevésére a tanulók *figyelme* egyénileg igen különböző mértékű és különböző minőségű lehet. A közösség tevékenységére épülő, feladat – annak a tanuló számára érdekessége szerint – különböző értékű *önkéntelen figyelmet* vált ki. Ugyanakkor a tanulási fegyelemből következően *szándékos megfigyeléseket* is fog végezni a tanuló. Más a helyzet a feladatlap ugyanígy feltett írásbeli kérdése esetében. Bár a kérdés így is közösségi jellegű, azonban az egyén nem támaszkodhatik társai „kutatva kereső” megoldásaira, erre egymagának kell vállalkoznia. A kényszerítő jellegű alapmotívum mellett *önkéntes figyelem és megfigyelés szándéka* motiválja a tanuló tevékenységét.

A visszatérő szerkezetű dalok vizsgálatakor *frissen szerzett és régi emlékképek* felhasználásáról van szó. Mind az új, mind a régi emlékképeknek a dalok szép és átélt éneklésében, tartalmi élményeiben, esztétikai hatásaiban kell összpontosulniuk. De ezekkel együttjáró tényezők a dal hangzáselemeinek (dallam, ritmus, forma: dalsorok, teljes négyesoros forma) emlékképei. A figyelmes érzékelés és észlelés útján szerzett *hangzásemlékképek* a biztosítékai a feladatok helyes megoldásának. Ebből is ismételten következik, hogy a visszacsatolt hangzásélményekre a feladatok megoldásához lépten-nyomon szükség van.

Fenti feladatlapunk megoldásakor a *reprodukáló képzelet* működésére van szükség. A sokrétűen alkalmazott és sokrétűen összeállított feladatlapokon – zeneileg módszeresen nevelt és zeneileg jól fejlődött osztályokban – szerepeljenek *alkotó képzeletet* igénylő tevékenységek. Egy-egy ritmikai vagy dallami jelenség tudatosítása után, a gyakorlások során kerestessünk ritmust vagy dallamot egy adott verssorhoz, versikéhez! Adjanak pl. választ a tanulók erre a zenei kérdésre:

A helyesen megalapozott *zenei improvizáció* nem okoz nehézséget a tanulóknak, és szívesen, versengve oldják meg az ilyen feladatokat. Az elhangzott zenei kérdésre hangzó formában adott válaszok esetében rendszerint csak kevés gyerek kerül sorra. A feladatlapon minden tanuló „szóhoz jut”. Nem kell ennek pszichológiai-pedagógiai jelentőségét különösképpen indokolni!

A feladatok jó megoldásához az osztály valamennyi tanulója által jól ismert *zenei szókincs*, egységesen kialakított *zenei gondolkodás* szükséges. A megoldást, valamint az azt megelőző és követő momentumokat kísérő *érzelmi és akarati vonások* mértékküszöbét az dönti el, hogy milyen *hangulatot* tudunk hozzá teremteni. Ha a feladatlapos tennivaló érdekes (bizonyos értelemben izgalmas) és jól megoldható, ha megoldása örömet jelent, ha az ellenőrzés utáni értékelés elismerést biztosít, minden gyermekben pozitív érzelmi-akarati állapotot teremt.

B) PEDAGÓGIAI HATÁSOK

Nevelési vonatkozásban a feladatlapos módszerek a tanulók személyiségének sokoldalú fejlesztését közvetlen (direkt) és közvetett (indirekt) módon szolgálják.

A tudatos aktivitás, a közösségi tevékenységeknek is alapvető momentumuma, a feladatlapos módszer pedig pontosan ezt célozza, döntő módon az egyén tudatos aktivitására épít. Minél tudatosabb és aktívabb egy tanuló tevékenysége a fenti feladatlap esetében, annál több ismert visszatérő szerkezetű dalt képes megnevezni, annál pontosabban és biztonságosabban fogja azok betűképletét megállapítani, azokat kategóriákba sorolni.

Az eredmény értéke nagyban függ az önállóság mértékétől. Feladatlapunk esetében a legnagyobb eredménynek azt tekinthetjük, ha közös elemző tevékenységek nélkül, a tanulók önálló egyéni tudati tevékenységéből adódnak a kívánt eredmények. Mindezekből az is következik, hogy a feladatlapos módszert az önállóságra való nevelés egyik fontos eszközének tekinthetjük.

Az önállóságra való nevelés követelménye a gyermek életkori sajátosságainak figyelembe vétele. Legyen az adott feladat a gyermek számára érthető, azaz feleljen meg a gyermek értelmi színvonalának. A feladatot a tanulók többsége képes legyen jól megoldani, ugyanakkor jelentsen számukra a feladat problémát is, gondolkodásra, cselekvésre késztesen.

Ha a feladat a gyermek számára érthető, s érzi hogy a megoldáshoz az ő személyisége szükséges, erre képesnek érzi magát: szívesen végzi tevékenységét. A munkára nevelés alapmotívumai, indítékai ezek a tényezők. A gyermek is akkor aktív a munkában, ha annak értelmét látja, ha munkájának eredménye jelentkezik. A fenti feladatlapon ennek rövid idő alatt és lezárt módon be kell következnie.

Az eredményes munka további feltétele a feladatlap anyagának szemléletesége, a rendszeresség (tudományosság) a feladatban és a feladat megoldásában. A rendszeresség kérdéséhez tartozik, hogy zenei szemléletek, zenei tapasztalatok szerzése és felidézése előzze meg a probléma megoldását. Maga az írásba rögzítés rendszerezett formában valórizálja a szemléleteket és tapasztalatokat. A fenti példákban a visszatérő dalszerkezetek helyére tetele a népzene-tudomány alapjait rakja le, amely egyéb ismérvekkel kiegészülve a 7-8. osztály végére kibontakoztatja az új stílusú népdalok legfontosabb vonásait az általános iskolai tantervi követelmények szintjén.

A vizsgálódások és tartalmi-formai megállapítások nyomán fejlődik a gyermek esztétikai érzéke, az eredmények láttán sikerélménye keletkezik. Fontos, hogy ez a sikerélmény a nevelő részéről is megerősítést nyerjen. Ezért nem maradhat el a feladatok megoldásának ellenőrzése és értékelése. E momentum legfőbb célja, hogy pedagógiai szempontból feltegye a koronát a tanulók eredményeire. Növelje a sikerélményt és a további munkakedvet.

C) SZAKTÁRGYI HATÁSOK

Az általános pszichológiai és pedagógiai hatások példázásaképpen már az eddigiekben is érintettük a zenei hatásokat. Itt mint az alkalmazó tudományok, a zene-pszichológia és a zenepedagógia szempontjából érintünk még néhány kérdést.

Az iskola központi zenei nevelési feladatai közé tartozik a hallás nevelése. A hallásfejlesztés két fő területe: a ritmusérzék- és a dallamballás fejlesztése. A feladatlapos módszer ezt a kettős fő feladatot is szolgálja. Sőt! Fokozza az ebbeli zenei nevelési tevékenységet azzal, hogy a közösségben elért fejlődési eredményeket

az egyéni képességek útjára tereli és a belső hallás területére irányítja, a tanulókat magasabbrendű agytevékenységre készíti. A feladatok megoldása előtti zenei tapasztalatszerzést és -felidézést, a főként auditív szemléleteket, részben vizuális és motorikus tevékenységeket a feladat megoldásakor *belső hallási dinamikus sztereotipias és kinesztétikus folyamatok* váltják fel.

A feladatlapos módszer növeli az *analitikus és szintétikus zenei hallást*. Készíti a tanulókat a zene hangzáselemeinek különválasztására, ugyanakkor az összefüggések, a részek egységének, az egésznek, a teljes műnek meghallására. Feladatlapos példánk ösztönzi a tanulókat, hogy a visszatérő szerkezetű dalok sorai között a hangzás azonosságokat, hasonlóságokat, különbözőségeket, ezek egységgé formálódásának módját az éneklés során konstatálják, belső hallás útján egyénileg rekonstruálják, újrahallják.

Mind a *receptív*-, mind pedig a *reprodukálási készség* szemszögéből nézve, a feladatlapos módszer fejleszti az egyén képességeit. A tanuló feladata ismeretében arra törekszik, hogy minél többet és minél jobban fogadjon be a hallott, vagy általa is megszólaltatott zenéből, majd szemlélődését belső hallással folytatva ismételtén rekonstruálja a vizsgált zenét. Azok a feladatlapok, amelyek improvizációs tevékenységet kívánnak meg, nyilvánvalóan az *alkotó készség fejlesztését* is szolgálják, az improvizatív képességet egy átgondoltabb, várhatólag értékesebb produkcióra sarkallják.

A zene hangzásjelenségei, kifejezési eszközei és módjai magukban hordozzák az *ideatív tartalmat*. A zene hangzását kísérő érzelmek, gondolatok felgyülemlenek. A zenére visszagondolás, a hangzás nélküli újrahallás, újraátélés során ezek a tartalmi vonatkozások összegeződnek, tisztultabb és lehiggadt formát öltenek. Ez utóbbi visszagondolási, újrahallási folyamat nem bizonyos, hogy a zene elhangzása után mindig bekövetkezik, sőt bizonyosan nem, ha a tanulókkal másirányú tevékenységre kezdünk. De biztosan bekövetkezik, ha erre a feladatlap készitet.

Az elmondottakból kitűnik, hogy a helyesen konstruált (a jól megkomponált) feladatlapok a *tanuló muzikalitásának fejlesztését* globálisan szolgálják.

A feladatlap tartalmi követelményei:

1. Igazodjék a tanulók átlagos tudásszintjéhez, az osztály átlagos képességeihez.
2. Gyarapítsa a tanulók ismereteit, fejlessze készségeiket.
3. Ne haladja túl a tantervi követelményeket, ne jelentsen órán kívüli megterhelést.
4. Nyújtson zenei élményeket.
5. Megoldása biztosítsa az öröm és a siker élményét.

A feladatlap felhasználható, mint:

- a) az ismeretszerzés eszköze;
- b) az anyag visszacsatolásának, vagy rendszerezésének módja;
- c) a közösségi és az egyéni tudásszint mérésének és értékelésének egyik forrása.

Általában a feladatlapok – miként az ének-zene órák – kombinált jellegűek, az ismeretszerzés, a készségek fejlesztése, a tanultak ismétlése és rendszerezése mellett a tanulók tudásának mérését is szolgálják. Első példánkban a vizsgált dalok visszacsatolt indukciós anyagot képeznek, a visszatérő dalszerkezet az új ismeret, maga a feladatlap megoldása a tanulók tudásának mérésüül és értékelésüül szolgálhat.

Nézzünk meg még néhány példát!

Az 5. osztályban a pontozott ritmus tudatosítása utáni órákon, vagy az év végi összefoglalások alkalmával szerepelhet ez a feladatlap.

Kérdés

Melyik dalban található éles ritmus, nyújtott ritmus, vagy mindkettő?
 Leng a selyem lobogónk
 Erdő, erdő, de magas
 Amúri partizánok
 Csillagok, csillagok
 Kihajtottam én ludamat

Válasz

Melyik dalban található éles ritmus, nyújtott ritmus, vagy mindkettő?
 Leng a selyem lobogónk
 Erdő, erdő, de magas
 Amúri partizánok
 Csillagok, csillagok
 Kibajtottam én ludamat

Vagy más formában (más dalokkal):

Feladat

Melyik ritmus van benne?		
Kihajtom a libám		
Ez a lábom, ez, ez, ez		
Altatódal (francia nd.)		
Jászkunsági gyerek vagyok		
Erdő, erdő, marosszéki		

Megoldás

Melyik ritmus van benne?		
Kihajtom a libám	+	-
Ez a lábom, ez, ez, ez	+	+
Altatódal (francia nd.)	-	+
Jászkunsági gyerek vagyok	+	+
Erdő, erdő, marosszéki	+	-

Megjegyzések: Amelyik dalban mindkét ritmusképlet előfordul, aláhúzzuk a dal címét. A megoldás úgy is történhetik, hogy egyenként énekeljük a dalokat, s a tanulók azonnal beírják a nyilat, illetve a plusz—minusz jelet; vagy dalsokorszerűen mind az öt dalt énekeljük, s utána írják a megfelelő jeleket. Ez utóbbi, globális eljárás a magasabbrendű. Az értékelés egyszerű: mind az öt dalhoz helyes jelek írtása esetén ötös osztályzat; és így tovább. A szomszédos tanulók kicserélhetik lapjaikat, a táblára felírt helyes megoldás alapján osztályozzák egymás munkáját.

A zenehallgatással kapcsolatban a tantervi követelmények a 7. osztály számára többek között a következőket tartalmazzák: „A bemutatott művekből 4–5-öt jegyezzenek meg.” A tanév végén az alábbi feladatlap készülhet az öt kiválasztott és jól megismert műről. Szóltassuk meg a művek témáját, vagy a művek egy-egy jellemző részletét külön-külön, művenként végeztetve a megoldást; vagy pár pillanatszünet után az öt részletet folyamatosan szóltassuk meg, globálisan végeztetve a megoldást. Probléma adásul, illetve segítségnyújtás céljából felkerülhet a táblára az alábbi „keverék”. Derűtséget fog kelteni ez a görbe tükör, de pillanatok alatt ötleteket is ad a helyes megoldáshoz.

Melyik mű kié? Mit tudsz róla?
 (Görbe tükör!)

Chopin	Szózat	szórakoztató	vonószekerek
Egressy	Divertimento	gúnyolódás	zongora
Kodály	Keringő	ünnepélyes	zenekar
Haydn	Csata (Háry J.)	érzelmes	zenélő óra
Bartók	Szerenád	táncos kedvű	vegyeskar + zenekar

Tedd a helyére a zeneszerzők nevének betűrendje szerint!

A szerző:	A mű címe	hangulata	előadója
Bartók	Divertimento	szórakoztató	vonószekerek
Chopin	Keringő	táncos kedvű	zongora
Egressy	Szózat	ünnepélyes	vegyeskar + zenekar
Haydn	Szerenád	érzelmes	zenélő óra
Kodály	Csata (Háry J.)	gúnyolódás	zenekar

Az eddig közölt feladatlapok egységes témakörűek. A tanulók tudásának reális értékelése megkívánja, hogy többretű kérdéseket tartalmazó feladatlapok is szerepeljenek. Az ilyen *komplex* feladatlapot kaphatja az egész osztály, de adhatjuk az óra elején 2–4 tanulónak, akik a tanítási óra bevezető része alatt megadják a kérdésekre a válaszokat. Amikor erről beszámolnak, egymás munkáját szóban kiegészítetik, javíthatják.

A 6. osztályos könyv 53. oldalának anyagát feldolgozó óra elején efféle, öt kérdést tartalmazó feladatsort adhatunk:

Feladat	Megoldás
1. Kíról szól „A népdalgyűjtés kezdeteiről” c. olvasmány?	1. Bartók Béla és Kodály Zoltán népdalgyűjtő munkájáról.
2. Mi a hangulata a „Madárka, madárka” c. dalnak?	2. Busongás, hazavagyódás.
3. Melyik három rész jellemzi Kodály: Mátrai képek c. kórusművét?	3. I. Betyárballada. II. Bujdosás — hazavagyás — újra itthon. III. Lakodalom.
4. Írd le az „Elmegyek, elmegyek” c. dal első sorának ritmusát!	4. $\frac{4}{4}$
5. Hol halod az ismeretlen hangot a „Fehér liliumsál” c. dal 1. sorában? Írd le!	5. $\frac{2}{4}$

Érdeemes tanulmányozni, hogy az utóbbi három feladatlap milyen pszichológiai, pedagógiai, zenei szaktárgyi vonásokat, hatásokat tartalmaz!

Fiúk évkönyve 73.

Az idej antológia is a szokásos gazdag tartalommal jelent. Újdonság az idej kiadványának a *Szigetek* ciklus, amely a Húsvét szigektől Krétaig, az Indonéz Szigetvilágtól Galápagosig, egzotikus tájakra kalauzolja el a serdülő fiúkat.

A *Hazai körkép* a Duna-kanyar sokrétű szépségét, érdekességét mutatja be.

Nyilatkozik az olvasóknak a kalandos hajózásairól ismert Thor Heyerdahl.

Számtalan színes leírások közül emeljük ki az örményországról, Grúziáról, Kijevről szólókat.

Az évkönyvben sok írás található a természettudományok köréből, a technika világából.

A kötetet mintegy 300 fénykép és rajz díszíti.

Összeállította: Karádi Ilona. Az illusztrációkat Szecskó Tamás, az ábrákat Varga Imre készítette.

(Móra Könyvkiadó, Budapest, 1972.)

Lányok évkönyve 73.

A serdülő lányok kedvelt antológiájának tizenegyedik kötete.

Irodalom — művészet

Kaleidoszkóp

Városok-útirajzok

Tudomány — technika

Leánysarok

A felsorolt fejezetek fogják össze mintegy 400 oldalon az olvasók érdeklődését kielégítő írásokat.

Összeállította: D. Nagy Éva

(Móra Könyvkiadó, Budapest, 1972.)

Csapodi-Horánszky: Vadvirágok

A Búvár Zsebkönyvek legújabb kötete bemutatja kora tavasztól késő őszig a legfontosabb erdei-mezei, tavi vadvirágokat. Azokat a fajokat válogatták ki a szerzők, amelyek még valóban feltűnnek erdőn-mezőn.

A keresés megkönnyítése végett színek szerint csoportosították. A színes ábrák további segítséget nyújtanak.

(Móra Könyvkiadó, 1972.)